

guvernanții de diferite culori politice atât din perioadele nu tocmai depărtate cât și din cele mai recente, are în calitate de arătători însărăcirea în continuare a populației, numărul modest, sau cota-parte mică a clasei de mijloc, și procentul și mai mic de „noi moldoveni” care completează clasa milionarilor și miliardarilor, și care au atins așa performanțe pe căi cinstite, în sudoarea frunții, datorită fructificării capacităților lor deosebite de întreprinzători, businessmani, latifundieri, bancheri, fermieri sau alt.

Nu sunt cu mult de altă probă și alți indici ai democratizării, pe care i-am califica drept social-psihologici, sau cultural-spirituali: sentimentul apartenenței cetățenești; răspândirea, acceptarea și promovarea principiilor și valorilor culturale, morale, democratice; încrederea în instituțiile politice de bază, în elitele politice. După cum o dovedesc diferite sondaje sociologice din diferiți ani, dar și cum poate constata chiar un simplu observator, și acestea la populația Republicii Moldova sunt extrem de firave și fragile.

Cele relatate vorbesc despre rezultatele generalizărilor diferitor savanți privind procesul democratizării. Acestea rămân extrem de actuale și valabile pentru asimilare, însușire și valorificare atât pentru clasa politică din Republica Moldova, dar, mai ales, pentru schimbul ei, generația tânără.

Aspectul utopic al filosofiei în cultură

Lozovanu Ecaterina, conf. univ.,dr.,U.T.M.

Astăzi filosofia este înțeleasă preponderent ca un fel de atitudine de cunoaștere deosebită față de lume. Aceasta, fără îndoială, este adevărat. Filosofia înainte de toate cercetează posibilitățile principiale de cunoaștere rațională a lumii. Prin aceasta ea se deosebește, pe de-o parte, de religie care apelează la revelație, pe de altă parte, de știință care dobândește cunoștințe concrete, limitate de obiectul cercetat. Însă, filosofia formulează regulile rațiunii, nu numai cunoaște lumea. Ea arată posibilitățile, limitele și căile de transformare ideală a lumii. Uneori se spune, că filosofia învață a gândi corect. Moraliștii susțin, că ea învață a trăi cu demnitate. Și o susținere și alta este adevărată, însă acestea nu constituie specificul filosofiei. A gândi corect și a trăi demn învață nu

numai filosofia: de exemplu, alături de logiaca filosofică avem logica matematică, alături de etica filosofică există diverse forme de practici moralizatoare. Filosofia – și aceasta înfăptuiește numai ea – unește una cu cealaltă. Ea învață a trăi demn în limitele și cu mijloacele gândirii corecte.

Filosofii care au apărut în sec. VI-V î.n. e.n. în orașele elene, de la început erau concepuți de cei din jur ca oameni ciudați, stranii. Stranietatea lor consta nu numai în faptul că se interesau de lucruri îndepărtate și nevăzute, de exemplu, îi preocupau mult problemele cosmosului, dar încă ceva, pentru ei era puțin să vadă lucruri frumoase, ei doreau să cunoască, ce reprezintă frumosul în sine. Stranietatea lor consta în altceva: lucrurile îndepărtate și nevăzute însemnau pentru ei mai mult, decât cele apropiate și văzute. Ei porneau de la o altă ordine de valori, duceau un alt mod de viață. A filosofa – înseamnă a învăța să mori, spunea Platon. A învăța să mori însemna pentru el, a învăța să separe sufletul de corp și a trăi cu trebuințele sufletului nemuritor. Într-un cuvânt, filosofia este ceva mai mult decât un anumit tip de activitate. Ea este în același timp un anumit mod de viață. Printre motivele, care au dus la apariția filosofiei și care constituie forța motrică interioară a ei, rolul deosebit, absolut necesar îl are patosul moral al vieții desăvârșite.

Specificul filosofiei ca gen de cunoaștere constă în aceea, că în ea actul epistemologic devine în același timp acțiune etică. Ea arată, cum gândul este legat de sens, trece în sens și depinde de el. Luând în considerare această unitate a gnoseologiei și a eticii, filosofia poate fi determinată ca o utopie specifică a culturii.

Acceptând filosofia ca utopie a culturii, trebuie de accentuat două aspecte: metodologic general și etic. Statutul metodologic general sau teoretic al filosofiei este determinat esențialmente de faptul, că ea construiește o imagine ideală a lumii, care constituie spațiul culturii în general și în interiorul căreia cultura se diversifică în forme diferite. În acest sens ea determină perspectiva intelectual-spirituală a culturii. Caracterul rațional al activității omului presupune nu numai reprezentări generale ale lumii, în care această activitate are loc. De asemenea, el presupune în calitate de premisă imaginea ideal-desăvârșită a lumii, care dă lumii integritate interioară. Fiecare formă concretă a culturii se petrece în spațiul său artificial impus: drama – în spațiul teatrului, știința – în spațiul laboratorului, sportul – în spațiul stadionului e.t.c. În afară de

aceste spații concrete cultura are nevoie în genere de spațiul acțiunii conștiente. Acest spațiu este determinat de filosofie. Filosofia limitează activitatea la granițele rațiunii și o focusează la o așa înălțime, care poate fi argumentată în calitate de superioară, desăvârșită. După ce filosofii au „cercetat” cosmosul, constatând că lumea reprezintă o unitate ordonată, armonioasă și indistructibilă, ei au trasat două deosebiri principiale. În primul rând, ei au separat esența neschimbătoare a lumii („apa”, „logos”, „unitate”) de suprafața ei, de fenomenele trecătoare, schimbătoare, adică ce este gândit, de ceea ce este aparent. În al doilea rând, ei au dezvăluit sfera libertății umane (sfera moravurilor, obiceiurilor, alte dispoziții omenești), ceea ce depinde de însăși om și are o natură relativă, de ceea ce are loc inevitabil. Datorită acestor distincții, odată cu natura necesară, a fost dezvăluită sfera libertății ca sferă a puterii depline a omului, care-i permite să impună vieții sale acel sens, care-l consideră rezonabil și mai bun.

Filosofia determină spațiul existenței raționale ale omului prin aceea, că ea răspunde la întrebarea, cum ar fi fost lumea, dacă ar fi fost special creată pentru acest scop. Ea formează (construiește) imaginea ideală a lumii, croită după măsura rațiunii umane. Prin aceasta ea determină parametrii raționalului, existenței conștiente a omului, care este în același timp existență responsabilă, adică existență, pentru care omul își dă darea de seamă și este gata să poarte răspundere. E clar, că un așa mod de viață este utopic. În acest sens orice filosofie este o utopie.

Filosofia propune coordonatele utopice ale culturii nu atunci, când ea formulează utopiile în sens direct (îngust) ale cuvântului, descriind, cum vede ea viitorul. Filosofii își formează utopiile atunci, când își formulează principiile de bază ale învățăturilor sale, ale sistemelor. De exemplu, Platon este utopic nu atunci, când el descrie starea ideală a societății și scrie lucrarea „Statul”. Înainte de toate, el este utopic în învățătura despre idei. Doar teoria ideilor – nu este numai o construcție ontologică, care pretinde la o cunoaștere adecvată a lumii, dar și o programă etică care se înalță către adevăr, frumos, fericire.

Filosofia nu se limitează prin construirea modelului ideal al lumii. Ea aduce înțelegerea sa a lumii până la formularea principiilor absolute a comportamentului uman, care sunt concepute de însuși filosofi în sensul moral imperativ. Răspunsul la întrebarea „Ce pot eu face?”, unde „eu” este înțeles ca cel care pune întrebarea și este inclus în obiectul specific

al filosofiei. Răspunsul se află în corelație directă cu imaginea ideală filosofică a lumii – corelație în care răspunsul se impune atât în calitate de consecință, cât și în calitate de premisă. Imaginile filosofice a lumii descriu nu pur și simplu un viitor dorit, dar un viitor activ, care intervine în calitate de proiect moral al unei perspective de existență rațională.

Thomas Morus concepe utopia în forma unei insule. Filosofia înfățișează întregul univers în calitate de o așa insulă. Hegel susținea, că filosofia apare din contradicții, discordanța dintre tendința interioară și realitatea exterioară. Ea, considera el, caută refugiu în sfera gândirii. În opoziție cu lumea reală, care nu satisface omul, filosofia imaginar construiește o împărăție ideală, ridicată pe un alt fundament epistemologic și valoric, care deschid omului noi speranțe și noi perspective. Aceasta este și astăzi un adevăr, poate într-o măsură mai mare decât 2600 de ani în urmă, când filosofia ce lua ființă „ordona” cosmosul și înlocuia haosul căutând elementul atotpătrunzător, ordonator, fundamental al lumii.

Cercetarea aspectului practic relevă filosofia ca cale, ce pășește spre desăvârșirea morală a omului și a societății. Conceperea lumii este extinsă până la formularea programului de viață virtuoasă. Încă în antichitate s-a format imaginea filosofiei ca unitate a trei componente (aspecte): logica, fizica, etica. Etica, în majoritatea cazurilor, apare ca centru organizatoric și scopul final, pentru care există celelalte două părți. În prezent structura filosofiei s-a complicat, tematica s-a lărgit. Cu toate acestea împărțirea filosofiei în cele trei părți este păstrată în calitate de structură fundamentală a filosofiei.

Așadar, filosofia are menirea de a construi imaginea ideală a lumii și a modului ideal de existență în el. Tipurile istorice ale filosofiei, înainte de toate, diversele ei trepte calitative – Antichitatea, Evul mediu, Moderna – într-o măsură mai mare sunt determinate de faptul, cum ea rezolva aceste probleme, care utopii, ce fel de scopuri supreme propunea oamenilor.

Filosofii antici aveau încrederea, că perfecțiunea umană poate fi atinsă cu ajutorul filosofiei. În cele mai dese cazuri ei concepeau în filosofie activitatea contemplativă ca cea mai superioară formă a fericirii. Patosul moral-curativ este prezent în toate învățăturile filosofice antice, dar în forma cea mai evidentă se manifestă în neoplatonism. Plotin propune un tablou care include mai multe trepte de înălțare (reîntoarcere) a omului către culmele divine a celui Unu, ultima verigă a căruia este filosofia.

Filosofia nu numai arată calea mântuirii, dar este însuși această cale. În epocile ulterioare, după cum vedem, filosofia și-a temperat ambițiile sale în ceea ce privește posibilitățile de înălțare morală, nu mai pretinde la rolurile întâi și la căile principale. Aceasta se va întâmpla în următoarele epoci. În antichitate filosofia este încrezută în misiunea sa de eliberare deosebită și unică.

În Evul mediu filosofia se găsește în legătură strânsă cu teologia. Locul filosofiei în cultura medievală, în structura spirituală a acesteia, este determinată de formula „Filosofia – slujitoarea teologiei”. Prin aceasta se evidențiază înjosirea filosofiei, ea este coborâtă la rolul de-a sluji teologia. Dar, aceasta, nu este adevărul deplin. E clar, de ce teologiei i-au trebuit serviciile filosofiei. Pentru a înrădăcina concepția religioasă în mințile oamenilor, pentru a întări revelația cu argumentele rațiunii. De ce filosofia a dat acordul la această situație?

Filosofia datorită religiei și-a completat în „cosmosul” ei, golul moral format. Utopia creștină a împărăției cerești unită cu organizarea bisericească zilnică devine mai reală și activă, decât ceea ce propunea filosofia. Filosofia și-a păstrat funcția cunoașterii, ea a fost redusă la logică și fizică, iar funcția morală i-a revenit religiei. Cu toate acestea, filosofia include în sine etica ca parte indispensabilă a sa, deaceia poate fi susținut, că religia, deoarece este purtătoare a idealului moral, se impune ca completare necesară a filosofiei.

Schimbarea esențială a filosofiei în epoca Modernă, a determinat specificul ei istoric: ea s-a eliberat de teologie și s-a unit cu știința care se naște. Filosofia a contribuit într-o măsură considerabilă la formarea științei moderne și a ridicat prestigiul ei în sistemul valorilor sociale. Filosofia a formulat trei idei fundamentale, care au deschis era științei: 1) ideea autonomiei naturii; 2) ideea metodei științifice ca cale generală către cunoștințe; 3) ideea progresului științifico-tehnic capabil să realizeze posibilitățile nelimitate ale omului. Conform reprezentărilor stabilite, filosofia interacționează cu știința pe liniile ontologia și metodologia cunoașterii.

Filosofia și știința, fără îndoială, le-a unit patosul adevărului. Și nu numai. Este încă un aspect deosebit de important, care deseori este omis. O dată cu faptul că știința aduce cu sine lumina cunoștințelor, ea concomitent și-a însușit calitatea de putere, capabilă să transforme lumea – să o transforme în așa fel, ca oamenii să poată să se realizeze, să

materializeze tendința lor către o viață desăvârșită și fericită. Aceasta în mod hotărâtor a determinat poziția dominantă a științei în conștiința socială. Ea a ocupat în civilizația europeană acea poziție, care o ocupase anterior religia. Și s-a întâmplat aceasta din aceeași cauză: știința a preluat de la religie funcția puterii moral înălțătoare, propunând pentru aceasta o cale opusă. În locul raiului din cer propune raiul pe pământ. Acum filosofia este în serviciul științei și, se pare, că o face cu plăcere și mai consecvent, decât atunci, când slujea teologia. În orice caz filosofii medievali nu și-au scris lucrările în forma catehismelor, spre deosebire de filosofii moderni, care, uneori, și-au construit lucrările după modelele matematice.

S-a spus: cunoașteți adevărul și adevărul vă va elibera. Aceasta s-a spus în alte timpuri și cu un alt motiv. Însă, această afirmație într-o măsură mare se raportează la așteptările sociale, pe care epoca Modernă le leagă de știință și care s-au întruchipat în imaginea ei filosofică. În acord cu această imagine, știința este cunoștință, și în calitate de cunoștință ea este putere. Rezultatul ei nu este contemplarea veșnicilor esențe, așa cum considera filosofia antică, ci înfățișarea fericită a unei lumi schimbate și prospere. Pentru a înțelege noul canon de valori și a noului tip de legătură a filosofiei și științei impresionantă este figura lui Fr. Bacon – considerat inițiatorul spiritului modern. În „Organonul Nou” Fr. Bacon contrapune Organonului aristotelic, care a servit scolastica medievală, metoda nouă – experiența științelor naturii. El a și scris „Atlantida Nouă”, unde descrie existența fericită în condițiile transformării și modificării tehnice a lumii. Într-un cuvânt, odată cu Fr. Bacon filosofia propune oamenilor metoda științifică, știința, transformarea vieții după regulile științei ca un tip nou de utopie, calea în țara fericirii.

Situația actuală în filosofie, mai exact, situația spirituală a epocii este în general determinată de următorii factori fundamentali. Progresul tehnico-științific și schimbările sociale științific orientate au atins așa succese, despre care, chiar și cu 100-200 de ani în urmă, nu am fi putut visa. Ele au depășit așteptările filosofilor. Însă ele nu ne-au adus raiul pe pământ, starea desăvârșită, la care tindea filosofia. Mai mult, realizarea utopiei a luat întorsătura antiutopiei.

Problema, în fața căreia se află filosofia, - este aceeași, în fața căreia se află întreaga societate contemporană. Ea nu are o perspectivă ideală.

Nu este un ideal atotcuprinzător, filosofic conștientizat și argumentat în calitate de perspectivă, care ar inspira străduințele practice pentru a perfecționa formele vieții. Vechea utopie, punând accentul pe transformarea fericită a lumii cu ajutorul științei și tehnicii, a suferit eșec. Utopia nouă nu s-a produs. Se crează impresia, că societatea se pregătește să se obișnuiască cu imperfecțiunea existenței pe pământ, iar filosofia – se lipsește de metafizică și tendința către transcendent. Oare aceasta este menirea filosofiei în lumea, care nu dorește să se desăvârșească, în care nu este loc pentru utopie? Și poate filosofia să rămână productivă, dacă ea refuză să construiască modele ideale a omului și a lumii? Se poate de presupus, că în aceasta, în refuzul utopiilor, în pierderea patosului moral-înălțător constă criza filosofiei contemporane. Însuși faptul acestei crize indirect întărește gândul, conform căreia vitalitatea filosofiei constă în supravitalitatea construcțiilor ei spirituale. Întrebarea despre viitorul filosofiei este întrebarea, despre capacitatea ei de-a descoperi din nou viitorul – de a formula noi idealuri, noi utopii.

Referințe bibliografice

1. Botez Angela, *Filosofia în Paradigma Culturii Britanice*, Ediura Academiei Române, București, 2004.
2. Habermas Jurgen, *Cunoaștere și comunicare*, Editura Politică, București, 1983.
3. Mannheim Karl, *Ideologie și utopie*, Editura Polirom, Iași, 2000.
4. Marga Andrei, *Explorări în actualitate*, Editura Apostrof, Cluj, 1995.
5. Marga Andrei, *Filosofia Unificării Europene*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2006.

Curentul dreptului natural în filosofia germană

Vasilos Vasile, conf. univ. dr., U.T. M.

Drept natural – teorie despre un drept ideal, independent de stat, drept care ar decurge din rațiunea și “natura” umană.

Teoria dreptului natural din secolele XVII – XVIII a avut un caracter progresist, ea exprima cerințele burgheziei și afirma ideea despre drepturile naturale ale omului. Doctrina dreptului natural a devenit armă